

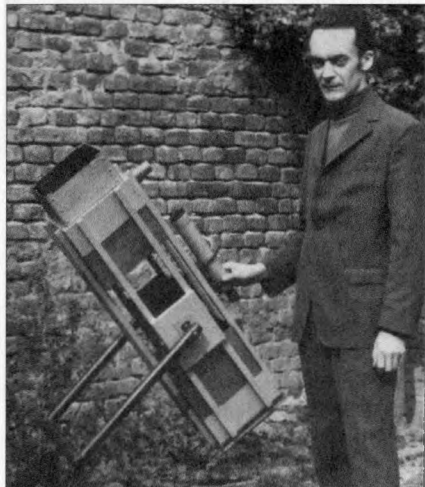
Emlékezzünk Szentmártoni Bélára!

Halmi Gyula, Kulin György, Szentmártoni Béla. Három név, három személyiség – egy korszak. A szubjektív felsorolás ebben az időrendi sorrendben teljes. Számomra mindhárman a XX. századi magyar amatőrcsillagászati mozgalom meghatározó alakjai. Szentmártoni Béla épp húsz évvel ezelőtt, 1988. május 28-án hunyt el.

A hatvanas-hetvenes évek átmenetének időszakát éljük. Gagarin fényképe már megkopott az iskolai faliújságokon. Lélegzet-visszafojtva (persze csak fekete-fehérben) nézzük a Holdra szállás izgalmas pillanatait. Egy hajdúnánási fizika tanár maga köré gyűjti a csillagos égbolt titkai iránt érdeklődő kiskamaszokat. Fillérekből és óriási lelkesedésből sorra készülnek az egyszerű kistávcsövek, amelyek már többet tudnak, mint a „Galilei-élmény”. Izgatottan várjuk, mikor hozza a postás a Föld és Ég következő számát. Az Uránia Bemutató Csillagvizsgáló az amatőrök szentélye. Állandó lelkesítő, támogató levelező partnerünk lesz Kulin Gyurka bácsi. Hetekig tartó tükörkészítés, fúrás-faragás, és megszületik első közös szakköri távcsövünk: egy IGAZI Newton-reflektor. Mindent látni akarunk, ami az égbolton történik... És ehhez hasonló események zajlanak az egész országban, Győrtől Szerencsig, Pécs-Vasastól Karcagig. Életre szóló amatőrcsillagász barátságok születnek. Szinte egy időben két kiadvány jelenik meg az észlelő amatőrök számára: Bartha Lajos szerkesztésében a Meteor (a TIT Budapesti Uránia Csillagvizsgáló kiadásában), és az Albireo (a TIT Somogy megyei Szervezete, majd a Kilián György Ifjúsági és Úttörő Művelődési Központ kiadásában) Szentmártoni Béla szerkesztésében.

„Tisztelt Szentmártoni Úr! Hajdúnánási amatőrök vagyunk és szeretnénk bekapcsolódni az Albireo Amatőrcsillagászati Klub munkájába...” – valahogy így kezdődött első kapcsolatkereső levelünk. Jött is a leterem-

tés: tessék engem tegezni, különben megharagszom! És a továbbiakban – cserében a beküldött megfigyeléseikért – folyamatosan megkaptuk az Albireót, majd sorra érkeztek a vastag borítékok, Béla által lefordított cikkek, észlelési útmutatók, saját kezűleg pauszra másolt térképek, minden, ami az égbolton eligazodni kívánó amatőrök munkájához kellett.

Szentmártoni Béla (1931–1988)

Emberfeletti munkával szervezte és irányította az Albireót. Kezdetben maroknyi lelkes kaposvári észlelő amatőr (Gombás Géza, Hevesi Zoltán, Horváth László, Hudi László,) alkotta a Klubot, amely elképesztő gyorsasággal gyarapodott, és hamarosan az ország majd' minden szegletében voltak tagjai. Ne feledjük, nem volt internet, e-mail, sms, fax, számítógép, csak postai küldemény, négy alpműveletes kalkulátor, mechanikus táskairógép, pauszpapír, indigó, és stenciles sokszorosítás. Ilyen körülmények között készült az Albireo. Az amatőrök elvértve jutottak gyári műszerekhez, többségük csak hírből ismerte az Atlas Coelit!

A Hunyadi u. 10. számú ház – ahol Béla egy szoba-konyhás lakrészt bérelt – rövid idő alatt az amatőrök zarándokhelyévé vált. Az első helyiségben voltak bezsúfolva a gyakran használt műszerek: 6,3 cm L f/7, 9,2 cm L f/15, 15 cm T f/3,1, 19,2 cm T f/4,9. Az észlelőhelyig, amely a zavaró fényektől mentes zárt belső udvart jelentette, csak néhány lépést kellett megtenni.

Amatortársakkal (balról jobbra): Szentmártoni Béla, Tóth Sándor és Hevesi Zoltán

Mi jellemezte Béla távcsöveit? Fényerős tükrreit maga csiszolta és polírozta. Néhány hónapos budapesti tartózkodása alatt gyakori vendége volt az Urániának, itt sajátította el a tükörkészítés fortélyait. Ismereteim szerint több mint száz távcsőtükröt készített! (Érdemes lenne kideríteni, hogy ezekből hány van ma is használatban)? Az általa használt távcsöveken tapasztalatom szerint nem volt semmi felesleges. A „dízájn” fő értékét az egyszerűség és a funkció határozta meg. A reflektorokat parallaktikus villás, a refraktorokat német ekvatoriális szereléssel használta. Az állványokon csak két szorítócsavar volt, amelyeket nagyon finoman lehetett rögzíteni. Olyannyira, hogy a jól kiegyensúlyozott tubust egy mozdulattal az égbolt bármely pontjára lehetett irányítani. (A GOTO-funkció Béla fejében volt).

A lakó-háló-dolgozó szoba zsúfolásig volt hazai, de főleg külföldi – angol, német, francia, orosz nyelvű – szakkönyvekkel és csillagászati folyóiratokkal. Itt készültek a fordítások, cikkek, körlevelek, észlelési felhívások, itt fogadta az ország minden részéből érkező amatőröket. Ez a kis szoba egy utánozhatat-

lan hangulatú szellemi alkotóműhely volt; szerkesztőségi ülések, baráti eszmecserek, az észlelő amatőrcsillagászok útját egyengető, sokszor éjszakába nyúló izgalmas beszélgetések helyszíne. Az atmoszférához mindig hozzátartozott a méregerős feketekávé és az Ezüst Kossuth cigaretta fanyar füstje.

Szinte irtóztott a bürokráciától, nem szerette a felesleges mellébeszélést, de kedvelte a humoros helyzeteket. Egyik alkalommal mesélte, hogy többször fölkereste egy idősebb amatőr (akit Béla már akkor is valamilyen bácsinak szólított), azzal, hogy „jó-jó ez a távcső, de mégis csak pontosítani kellene”.

Persze a távcsővel nem volt semmi baj, éppen olyan képet adott, amilyen elvárható volt az adott optikától. Miután az „öreg” sokadszor próbálkozott, Béla hamiskás mosollyal elővett egy vastag filctollat, és méretes pontokat rajzolt a tubusra, egy szakvélemény kíséretében: no bátyám, most már be van pontosítva a távcsőve!

E rövid visszaemlékezés nem térhet ki számos eseményre; amikor szakköröket, észlelő csoportokat kerestek föl, hogy milyen „amatőr-diplomáciai” tárgyalásokat folytatott a TIT vezetőivel, hogy hány amatőrcsillagászati kiadvány megjelenését segítette, hogy a korszak olyan egyéniségeivel állt kapcsolatban, mint Walter Scott Houston (Sky & Telescope), vagy Kukarkin professzor (Sternberg Intézet), és hosszan sorolhatnánk azokat csillagászati világszervezeteket, amelyek Béla révén ismerték meg – és ismerték el – a magyar amatőrök tevékenységét.

Kulin György hitvallása nagyon egyszerű volt: igyekezz minél több emberrel megosztani az égbolt csodáiról szerzett ismereteket. Szentmártoni Béla tökéletesen azonosult ezzel. Ezt bizonyítja egész élete és munkássága.

Újvárosy Antal

Az évforduló kapcsán két, nagyon jellemző cikket közlünk Szentmártoni Bélától lapunk 14. és 47. oldalán.